

**ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
(ԲԱՌԱՅԻՆ ԿԱԶՄ ԵՎ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)**

ՅՈՒՐԻ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Մուտք: Քննարկվող տեղեկատուն շատ ուշագրավ որոշումներ է ամփոփում արդի գրական հայերենի բառային կազմի կարգավորման և քերականական իրողությունների նորմավորման վերաբերյալ¹: Դրանց շնորհիվ հայերեն նոր բառացանկերի հաստատումով մեծապես համարվել է հայերենի բառապաշարը, ճշգրտվել են հայերենի տերմինակազմության սկզբունքները, հստակեցվել են ձևաբանական կազմություններ և խնդրառական իրողություններ: Այսուհանդերձ, նույն այս իրողությունների առանձին դրսևորումների վերաբերյալ կան տարակարծություններ, որոնք կարիք ունեն հստակեցման նոր որոշումներով կամ նախորդների խմբագրմամբ:

Բառային կազմ: Հայերենի բառապաշարի հարստացման ուղիները և տերմինակազմության սկզբունքները կարծես թե ճշգրտված են. հիմնական ուղին մեր լեզվի բառաստեղծման հարուստ ու բազմազան միջոցներն են, օժանդակ աղբյուրներ են գրաբարի և բարբառների բառապաշարը, կատարվող իմաստափոխությունները, արևմտահայերենի համար նաև արևմտահայերենի բառային կազմը: Մյուս կարևոր ուղին այլ լեզուներից կատարված փոխառություններն են՝ օտար բառերն ու բառապատճենումները: «Դարերով վիճել են և շարունակում են վիճել, թե մայրենի բառերի կողքին որտեղ և ինչ չափով կարելի է գործածել օտար բառեր: Քանի կան տարբեր լեզուներ ու լեզվական ազդեցություններ, կլինեն և այս վեճերը: Եթե կան մարդիկ, որոնք այս թեմայի շուրջը գրում են այդ վեճերին վերջ տալու նպատակով, ապա իզուր են գրում»²:

Դժվարություններ և տարակարծություններ են ծագում մասնավորապես երկրորդ դեպքում՝ փոխառությունների հարցում: Ավելորդ չենք համարում ստորև համառոտ ներկայացնել օտար լեզուներից փոխառություններ կատարելու կամ դրանց հայերեն համարժեքների կազ-

¹ Մեր նախորդ հոդվածը վերաբերում էր 2006 թ. «Տերմինաբանական և ուղղագրական տեղեկատու»-ի այն որոշումներին, որոնք առնչվում էին ուղղախոսությանը և ուղղագրությանը (տե՛ս **Յու. Ավետիսյան**, Դիտարկումներ հայերենի բարձրագույն խորհրդի որոշումների վերաբերյալ (ուղղախոսություն և ուղղագրություն), «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն», Եր., 2016, № 3, էջ 25-36):

² «Տերմինաբանական և ուղղագրական տեղեկատու», Եր., 2006, էջ 13. այսուհետև շարադրանքում՝ տ. և էջը:

մության ու գործածության սկզբունքները, որոնք ընդհանուր գծերով ներկայացված են տերմինաբանական կոմիտեի որոշումներում³: ա) Թույլ չտալ հայերեն այնպիսի բառերի/տերմինների փոխարինումը օտար բառերով/տերմիններով, որոնք մտնում են բառային կազմի գործուն մասի, հատկապես բառային հիմնական ֆոնդի մեջ: բ) Փոխառել այնպիսի բառեր, որոնց համարժեքը հայերենում չկա և հայերենի բառակազմական միջոցներով հաջող կազմել հնարավոր չէ: գ) Փոխառություններ կատարել՝ դրանց տալով հայերենի արտասանական և ուղղագրական ձև. սակայն եթե հայերենի լեզվական միջոցները հնարավորություն են տալիս, այդ դեպքում բառի հայերեն ձևավորումը ըստ հնարավորին պետք է մոտեցնել փոխառու լեզվի արտասանությանը: դ) Պատմական ժառանգորդությունը չխախտելու նպատակով լայն գործածության մեջ գտնվող տերմինները այլ տերմիններով փոխարինել միայն ամենաանհրաժեշտ դեպքերում: ե) Գիտությունների մեծ մասում գործածվող միևնույն ծագման օտար տերմինի դիմաց նոր տերմին ստեղծել միայն ամենաանհրաժեշտ դեպքերում, երբ սովյալ գիտության մեջ գործածվող իմաստը խիստ պայմանականորեն է կապվում այլ գիտությունների մեջ գործածվող համապատասխան տերմինի առաջնային/սկզբնական իմաստին:

Իսկ բուն տերմինակազմական տարբերակների հնարավորության դեպքում հանձնարարվում է ընդհանրապես խուսափել խիստ երկար, բազմաբաղադրիչ և դժվարարտասանելի տերմինների ստեղծումից. առավելություն տալ այն տարբերակին, որը մնացած պայմանների հավասարության դեպքում ավելի կարճ է, դյուրահունչ: Խուսափել նաև որևէ տեսակետից առավելություն չունեցող հավելուրդային ու նույնանիշ տերմինների ստեղծումից (տե՛ս տ. 22-44):

Որպես ելակետ ունենալով հայերենի բառային կազմի մշակման ու զարգացման այս սկզբունքները՝ տերմինաբանական կոմիտեն մեծ գործ է կատարել հայերենի տերմինային համակարգը նորակազմ բառերով ու բառիմաստներով հարստացնելու, ըստ անհրաժեշտության՝ նաև օտար բառեր ու տերմիններ ներմուծելու առումներով: Վերջին որոշումներն ընդունվել են, սակայն, 2000-ականների սկզբին:

Լեզուների պատմության մեջ լինում են շրջաններ, երբ ազդեցության ավելի մեծ ուղորտներ ունեցող լեզուների ներգործության չափը օբյեկտիվորեն ընդլայնվում է, այլ լեզուների համար առանձնապես է անհրաժեշտություն առաջանում դիմելու օտար բառերին: Օրեցօր աճող և աննախադեպ ծավալներ առնող տնտեսական, քաղաքական և

³ Տե՛ս «Հայոց լեզվի կանոնարկման ընդհանուր սկզբունքները», նախագիծը կազմել է Գ. Մևակը (հաստ. է տերմ. կոմիտեի 1955 թ. հուլիսի նիստում), իսկ «Հայերենի տերմինակազմության սկզբունքները»՝ Գ. Ջահուկյանը (հաստ. է տերմ. կոմիտեի 1986 թ. հունիսի նիստում). վերջինով վերահաստատվում և մասամբ լրացվում են նախորդ նախագծի հիմնադրույթները:

մշակութային զարգացումները իրենց հետ բերում են հազարավոր օտար տերմիններ, հազարավոր նոր բառերի ստեղծման անհրաժեշտություն: Վերջին երկու տասնամյակներին էական տեղաշարժեր են կատարվել գրական հայերենի բառային կազմում. այն հարստացել է տասնյակ հազարավոր նոր բառերով ու բառիմաստներով, բառ և բառակապակցություն տերմիններով, առաջացել են զուգաձևություններ, օտար տերմինների համար տարերայնորեն ստեղծվել և գործածության մեջ են մտել հայերեն համարժեքներ, ձևավորվել են օտար բառերի տառադարձության տարբերակներ ևն: Նոր բառերն ու տերմինները շատ արագ են տարածվում հանրության մեջ: Լեզվակիրառողի համար առաջանում են լուրջ դժվարություններ դրանք արագ յուրացնելու և ըստ ամենայնի գործադրելու համար:

Տերմինաբանական կոմիտեն/Հայերենի բարձրագույն խորհուրդը պիտի արձագանքի այս փոփոխություններին ու զարգացումներին: Սա ենթադրում է նախ օտար բառ տերմինների մշակում և ճշգրտում, և երկրորդ՝ տերմինակազմության գիտական սկզբունքների մշակում, ազգային լեզվի բառանյութից նոր բառ և բառակապակցություն տերմինների ստեղծում: Հաջող փոխառությունը անփոխարինելի հարստություն է, բայց հայերեն համարժեքը ունի մի անուրանալի առավելություն. դա հասկանալի լինելն է. եթե **կոնգրուենտ, սպելեոլոգիա, հելիոզ, դերմատիտ** տերմինները ոչինչ չասող լեզվամիավորներ են հայի համար, ապա դրանց համարժեք **համընկնելի-ն, անձավագիտություն-ը, արևահարություն-ը, մաշկաբորբ-ը** միանգամայն հասկանալի տերմիններ են:

Այսօր խիստ անհրաժեշտություն կա՝

ա) ճշգրտելու և հաստատելու մեր կենցաղ մուտք գործած կերակուրների, տարբեր տեսակի ուտելիքների ու մթերային ապրանքների բազմաթիվ օտար անուններ՝ **բրատֆուրսթ, կարրիֆուրսթ, կորնդոք, համբուրգեր, հոթդոք, շաուրմա, չիզբուրգեր, պիցցա, սենդվիչ, սպագետտի, սուշի, տակո, ֆրի** ևն, կամ ստեղծելու դրանց հայերեն համարժեքները,

բ) հաստատելու ռազմական, իրավաբանական, մաթեմատիկական, աշխարհագրական, բժշկագիտական, քաղաքագիտական, տեխնիկական և այլ կարգի մասնագիտական հայերեն տերմիններ (նոնակակոծում, ակնակոծում, ալեհավաք, նույնականացում, այլագիր, համաներում, այլախոհ, գործարկ ևն) և օտար բառ ու բառակապակցություն տերմիններ (ակտուար, ասկատ, շոու, կիքս, ինտերիեր, շոկ, պունկցիա, սմարթֆոն, պլանշետ ևն)՝ հնարավոր համարելով նաև դրանց մի մասի զուգահեռ գործածությունը, ինչպես արխիվ//պահոց, քսենոֆոբիա//օտարամերժություն//օտարատյացություն, էթիկետ//վարվեցողություն, դիզայներ//զեղարար, բրենդ//ապրանքանիշ, թելետոն//հեռուստադրամահավաք ևն,

գ) վերացնելու օտար բառերի ու տերմինների և սրանց հայերեն

նույնանիշ ձևերի (Էֆթանագիա//բարեսպանություն, ալիբի//այլուրեքություն, կրիմինալոգ//քրեաբան, վերբալ//բանավոր, ագրեման//համաձայնություն են) կամ հայերեն տարբերակների (բոնագավթում//բոնաստիքում (անեքսիա), վնասապահանջ//բողոքագիր (ռեկլամացիա), իրավաբար//հաշտարար (արբիտր), դիտորդում//դիտարկում//մշտադիտարկում (մոնիթորինգ) են) գործածության զուգահեռությունը,

դ) ճշգրտելու և հաստատելու անգլերեն և այլ օտար հասարակական-քաղաքական, գիտատեխնիկական, տնտեսագիտական և մարզական տերմինների հայերեն թարգմանությունը (**ամրագոտի, անվաշղթա, վարակաբան, տեխզնում, տնտեսվարող, տեսացույց, տպիչ, տնօրենուհի** են)⁴,

ե) ընդունելու ինֆորմատիկային, համակարգչային տերմինաբանությանը և առհասարակ տեխնիկական գիտություններին վերաբերող որոշումներ, որոնցում հայերենացվեն կամ ճշգրտվեն ու վերահաստատվեն նոր բառ ու բառակապակցություն տերմիններ՝ **սենսոր, պլանշետ, այվադ, պորտալ, ֆեյսբուք, թրեյնինգ, ֆիթնես, պիլինգ, փիրսինգ, նոթբուք, վայֆայ**:

Այս ճանապարհին անխուսափելի են նաև սխալներն ու աղավաղումները: Նշված ոլորտներում տերմինաբանական կոմիտեի հաստատած բառացանկերում միշտ չէ, որ տեղ են գտել անհրաժեշտ ու հարմար օտար բառեր և կամ օտար բառի հայերեն անհրաժեշտ համարժեքներ: Առանձին օտար բառեր տարիների ընթացքում արդեն իսկ դուրս են մղվել կենդանի խոսքից, և մյուս կողմից՝ առանձին համարժեքներ այդպես էլ չեն հաստատվել կենդանի լեզվում՝ իմաստային և գործառական ինչ-ինչ հանգամանքներով պայմանավորված:

Այսպես.

ա) Հայերեն նույնանիշներից կոմիտեն նպատակահարմար է համարում գործածել **շրթներկ** և **շրթնաներկ** տարբերակները (տ. 121), մինչդեռ արդի գրական հայերենում հաստատուն գործածություն ունի առաջինը՝ **շրթներկ**-ը: **ԶԼՄ-զանգվածային լրատվության միջոցներ** հասցավման փոխարեն առաջարկվում է գործածել **ԶՏՄ՝ զանգվածային տեղեկատվության միջոցներ**: Որոշմանը հաջորդած մեկուկես տասնամյակների ընթացքում այդ գործածությունը քաղաքացիության իրավունք չի ստացել:

բ) Մի շարք օտար բառերի համար հանձնարարվում են հայերեն համարժեքներ, որոնք այսօր գործածական չեն: Տրաս(ա) բառի համարժեքներ են նշվում՝ 1. ուղեգիծ, 2. ուղի բառերը (տ. 123): Մինդեռ այսօր այդ օտար բառի գործածական համարժեքներից է նաև մայրուղի-ն, որը առանձին բառարաններում նշվում է որպես օտար տարբերակի չորս իմաստներից առաջնայինը կամ հիմնականը. «ՏՐԱՄԱ. 1. Մայր-

⁴ Հայերեն նորարանությունները վերցված են **Ս. Էլոյան**, Արդի հայերենի նորարանությունների բառարան (Եր., 2002) և «Նոր բառեր» (Եր., 2016) գրքերից:

ուղի՝ ճանապարհի, ջրանցքի..... 2. Ուղեգիծ..... 3. (ռազմ.) Ուղի, ճանապարհ, ուղեգիծ: 4. Մահուղի»⁵: Ռահվիրա-ի համար հայերեն տարբերակ է նշվում նախագնաց-ը (տ. 127), սակայն այսօր հավասարապես, եթե ոչ ավելի շատ, գործածական է արևմտահայերեն առաջամարտիկ-ը. լավագույն տարբերակը առայժմ այդ երեքի զուգահեռությունը հանձնարարելն է՝ ռահվիրա//առաջամարտիկ//նախագնաց: Европейское экономическое сообщество անվան համար գործածվող տարբերակներից՝ Եվրոպական տնտեսական համագործակցություն//Եվրոպական տնտեսական միավորում (ԵՏՄ), առաջարկվում է գործածել երկրորդը, մինչդեռ վերջին տասնամյակում այդ միավորման համար գործածական է դարձել Եվրոպական տնտեսական միություն անունը⁶: Բիզնես բառի համարժեք է առաջարկվում գործարարություն-ը, մինչդեռ վերջինս որոշչային կիրառություններում բնավ էլ չունի իր օտար տարբերակի գործառական հնարավորությունները. չեն հնչում, օրինակ, գործարար(ական) ծրագիր (բիզնես ծրագիր), գործարար(ական) քարտ (բիզնես քարտ), գործարար(ական) փաթեթ (բիզնես փաթեթ) կամ գործարարական նախագիծ արտահայտությունները: Իսկ ինչպե՞ս վերակոչել Հայբիզնեսբանկ-ը, մանավանդ եթե բանկ-ն էլ փոխարինում ենք դրամատուն-ով: Անգլերեն իմիջ բառի փոխարեն տերմինաբանականը առաջարկում է գործածել կերպար-ը: Սակայն վերջինս ոչ բոլոր գործածություններում կարող է փոխարինել անգլերեն տարբերակին, որն ունի բնագրային 5-ից ավելի իմաստներ՝ համբավ, հեղինակություն, ոճ, գործելակերպ, երկրի համարում, կազմակերպության նկարագիր են:

զ) Առանձին բառերի համար կոմիտեն սահմանում է օտար տարբերակի գործածություն (տե՛ս տ. 123), մինչդեռ դրանց հայերեն համարժեքը ունի եթե ոչ գերիշխող, ապա զուգահեռ (**բալետմայստեր/պարուսույց, դիրիժոր/նվագավար**), իսկ առանձին դեպքերում՝ ակնհայտորեն գերիշխող գործածություն՝ **աշխատակարգ** (ռեգլամենտ), **մարզադաշտ** (ստադիոն), **համույթ** (երաժշտ. **անսամբլ**), **զբոսաշրջություն** (տուրիզմ) են:

Այսպիսով. բառային կազմի մշակումը, կարծում ենք, պիտի ընթանա երկու հիմնական ուղղությամբ. 1. ըստ ամենայնի օգտագործել ազգային բառակազմական հնարավորությունները: Հնարավոր սխալներն ու վրիպումները պիտի մղեն ոչ թե օտար անհասկանալի ու անհարմար տերմինը գործածելուն, այլ դրա հայերեն ճիշտ ու անհրաժեշտ համարժեքը ստեղծելուն, 2. չխուսափել անհրաժեշտ փոխառություններից:

Քերականություն: Քերականությունը, մասնավորապես ձևաբանությունը, տեղաշարժերի և փոփոխությունների առումով անհամեմատ ավելի պահպանողական և կայուն համակարգ է, և բնական է, որ

⁵ Ա. Հայրապետյան, Օտար բառերի բառարան, Եր., 2011:

⁶ Տե՛ս Ս. Էլոյան, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարան, Եր., 2002:

սրանց վերաբերյալ տերմինաբանական կոմիտեի կատարած ճշգրտումներն ու հաստատումները նկատելիորեն քիչ լինեն: Սակայն, այնուամենայնիվ, դրանք չափազանց կարևոր են լեզվի կառուցվածքային և իմաստային ընդհանուր զարգացումների տեսանկյունից, հետևաբար նույնքան արժանի են քննարկումների և կանոնարկման: Կան իրողություններ, որոնց վերաբերյալ ընդունված որոշումները կարիք ունեն վերանայման ու ճշգրտման, և իրողություններ՝ տեղաշարժեր և զարգացումներ, որոնց նկատմամբ լեզվի կանոնարկման հարցերով զբաղվող մարմինը իր վերաբերմունքը պիտի ձևակերպի:

Տերմինաբանական կոմիտեի վերջին որոշումներից մեկը ժամանակակից հայոց լեզվում Լոռի, Գյումրի տեղանունների հոլովական գուգաձևությունները վերացնելու և հարացույցը միօրինակացնելու մասին է (2000 թ.): Որոշվում է. «Այսուհետև գրական լեզվում հանձնարարել սեռական-տրական հոլովի ու-ով՝ Լոռու, Գյումրու ձևերը» (տ. 280): Որոշման մեջ թեև ոչինչ չի ասվում մյուս թեքված ձևերի կազմության մասին, սակայն նույն երևույթի մեկնաբանությունների մեջ հոլովական հարացույցում հանձնարարվում են նաև Լոռուց-Լոռով-Լոռում, Գյումրուց-Գյումրով-Գյումրում ձևերը: Իսկ չինչյունափոխված հիմքով կազմությունների (Լոռիից-Լոռիով-Լոռիում, Գյումրիից-Գյումրիով-Գյումրիում) մասին ասվում է, որ «սրանք բարբառային, անհանձնարարելի ձևեր են, թեև այդպես հաճախ լսում ենք շատերի բերանից» (տ. 229): Նախ՝ դժվար է այսօր միանշանակ պնդել, որ անհնչյունափոխ կազմությունները բարբառային են և հաճախ չեն գործածվում գրական-գրավոր խոսքում: Հետո՝ ու-ով ձևերը ակնհայտորեն աղավաղում են բառի պատկերը, նաև անբարեհունչ են. երկրորդները՝ Գյումրիից, Գյումրիով, Լոռիից, Լոռիով ևն, նախընտրելի են և՛ բառապատկերը պահպանելու, և՛ արտասանական առումով: Եվ վերջապես՝ ինչո՞ւ է որոշման նախագիծը ներառում միայն այդ երկուսը, երբ նույն կազմության տեղանունները հայերենում բազմաթիվ են և նույնպես հոլովական ձևերում կանոնարկման կարիք ունեն, ինչպես՝ Էրեբունի, Վեդի, Նաիրի, Անի, Բջնի, Արենի, Արտենի, Բերկրի, Փարպի, Նոր Գեղի, Շուշի ևն:

Դժվարություններ կան հապավումների արտասանության և դրանց թեքվող ձևերի կիրառություններում: Լեզվական կանոնը սահմանում է, որ վանկի արժեք չունեցող տառային հապավումները կարդացվում են տառ առ տառ: Օր.՝ ԿԳՆ [կըգընը], ԱԳՆ [ագընը], նմանապես ճիշտ արտասանություն է ԱՄ[ը]Ն[ը], ՀԱՊ[ը]Կ[ը]: Կանոնը նաև սահմանում է, որ ուղիղ ձևով են գործածվում հատկացուցչի պաշտոնում կիրառվող այն տառային հապավումները, որոնց բաղադրիչ տառերն արտասանվում են առանձին-առանձին (բաղաձայններն ուղեկցվում են չգրվող ը – ով), օր.՝ ԱԺ նստաշրջանը, ՀՀԿ խմբակցությունը, ԱՊՀ երկրներ, ՀԱՊԿ անդամ երկրներ, ԵՊՀ աշխատակից, ԵՊՀ ուսխորհուրդ: Մյուս բոլոր դեպքերում, ըստ նույն որոշման, տառային հա-

պավումները պետք է գործածել հոլովումներին հատուկ վերջավորություններով (կամ հոդերով), օր. ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդ, ԱՄՆ-ի և ՌԴ-ի միջև, ՀՀ-ից արտաքսված, ԵՊՀ-ի հետ գործակցությունը, ԱՄՆ-ում Հայաստանի դեսպան⁷:

Կան քերականական բազմաթիվ իրողություններ, որոնք առհասարակ դուրս են մնացել քննարկումների ծիրից: Ձևաբանական համակարգում էական տեղաշարժեր են գրանցվել

ա) գոյականի հոգնակիի կազմության մեջ. առաջացել են զուգաձևություններ՝ ●զամփռեր//զամփռներ, արկղեր//արկղներ, անգղեր//անգղներ, ●պետ և -նիշ գոյական վերջնաբաղադրիչներով բառերի մեծ մասը հանդես է գալիս տարբերային ձևերով՝ համարանիշ-ներ//եր, թաղապետներ//եր ևն, ●տարակարծություններ են առաջացել մատ և հարս բառերով վերջացող բաղադրյալ կազմություններում՝ ցուցամատ-եր/-ներ, նորահարս-ներ/-եր ևն,

բ) արգելական հրամայականի կազմություններում. ●գործածությունից դուրս են մղվել և արդեն հնացած են համարվում մի մասնիկով և անորոշի հիմքով կազմությունները (եզակիում անորոշի վերջի լ-ն փոխվում է ր-ի)՝ մի՛ մոտենար, մի՛ կարդար, մի՛ հասնիր, մի՛ կարդաք, մի՛ մոտենաք, մի՛ խոսեցնեք ևն⁸. կենդանի լեզվում դրանք փոխարինվել են մի+դրական հրամայական կազմություններով՝ մի՛ կարդա, մի՛ մոտեցիր, մի՛ հասիր, մի՛ կարդացեք, մի՛ խոսեցրեք ևն⁹, ● մի շարք բայեր հնացել և գրական լեզվում դարձել են անգործածական. կենալ, զարկել, գիտենալ բայերը փոխարինվել են մնալ, խփել (հարվածել), իմանալ նույնիմաստ տարբերակներով, ● չ ներածանց ունեցող սառչել և ուռչել բայերը սկզբնաձևում հանդես են գալիս նաև սառել և ուռել աններածանց տարբերակներով՝ խոնարհման հարացույցում դրսևորելով նոր յուրահաստկություններ:

Ձևաբանության մեջ առկա են այս կարգի նաև այլ տեղաշարժեր, որոնք արժանի են դիտարկումների:

Շարահյուսության մեջ կատարվող փոփոխությունները առավելապես վերաբերում են խնդրառությանը և կետադրությանը:

⁷ Տառային հապավումների սխալ արտասանությունը կարող է տեղիք տալ բանավոր և գրավոր խոսքում դրանց սեռական-տրականի ձևերի սխալ կիրառության. եթե արտասանվում է, օրինակ, ոչ թե ԱՄ[ը]Ն[ը], այլ ԱՄՆ (ինչպես ենթադրել է տալիս տերմինաբանական տեղեկատուում բերված նկարագրությունը (տե՛ս տ. 203-204)), ապա հատկացուցչի պաշտոնում այն պետք է ունենա թեքված ձև ԱՄՆ-ի (փոխ.՝ ԱՄՆ) Կոնգրես: Նմանապես ՀԱՊ[ը]Կ[ը]-ի սխալ արտասանությունը՝ ՀԱՊԿ, հանգեցնում է նրա սխալ գործածության՝ ՀԱՊԿ-ի (փոխ.՝ ՀԱՊԿ) նշանակությունը Հայաստանի համար:

⁸ Այս ձևերը՝ որպես կանոնական կազմություններ, ներկայացված են **Բ. Աղայան, Հ. Բարսեղյան**, Հայոց լեզու: Դասագիրք V-VII դասարանների համար, Եր., 1989, էջ 229, **Ա. Մարգարյան**, Հայոց լեզվի քերականություն: Ձևաբանություն, Եր., 2004, էջ 486-487, **Ֆ. Խղաթյան, Լ. Խաչատրյան**, Հայոց լեզու: Դասագիրք հանրակրթական դպրոցի 7-րդ դասարանի համար, Եր., 2006, էջ 100-101 ևն:

⁹ Բայի խոնարհման համակարգում կատարված այս և այլ տեղաշարժերի մասին տե՛ս **Յու. Ավետիսյան**, Տեղաշարժեր արդի գրական հայերենում, Եր., 2011, էջ 29-86:

ա) Առանձին բայերի համար արդի հայերենում առաջ են եկել խնդրառական գուգաձևեր՝ կարոտել հայրենիքին//հայրենիքը, դավանել սկզբունք//սկզբունքի, ձեռնարկել գործ//գործի, կրակել մեկի վրա//մեկին, մեկից//մեկին հինգ է պակաս, կառչել բազրիքից//բազրիքին, կախել պատին//պատից, տիրել երկրին//երկիրը, բավարարել պահանջները//պահանջներին, շնորհակալ եմ ձեզանից//շնորհակալ եմ ձեզ, փոխանցել կառավարություն//կառավարությանը ևն¹⁰: Դրանցից մի քանիսը պարզապես խոսակցական երանգ ունեն կամ հնացած են, ինչպես խոչընդոտել զարգացմանը, ուրախ եմ քո գալուն, կրակել մեկին, ձեռնարկել գործի, բավարարել պահանջներին, խթանել զարգացմանը ևն: Մյուսների վերաբերյալ, կարծում ենք, հանձնարարականներ տալու անհրաժեշտությունը կա:

բ) Դիմավոր բայ + անորոշ դերբայ կառույցներում դերբայական մասը, թեքված ձևով գործածվելու փոխարեն, վերջին շրջանում գրավոր և բանավոր խոսքում ավելի հաճախ հանդես է գալիս ուղիղ ձևով՝ անկախ դիմավոր բայ-ստորոգյալի սեռից և բառական իմաստից, ինչպես «Տրամադրված եմ աշխատելու/աշխատել», «Հրաժարվում է ցուցմունք տալուց/ցուցմունք տալ», «Կարիք չկա հիշեցնելու/հիշեցնել»: Գրական լեզվի կանոնը հանձնարարում է թեքված ձևերը՝ «Հրաժարվում է հանդիպելուց/հանդիպումից», «Դրդում են հանցագործություն կատարելու/հանցագործության», «Կարիք չկա վրդովվելու/վրդովմունքի» ևն: Մասնագիտական գրականության մեջ հիմնավորված փորձեր են արվում կանոնական համարելու նաև անորոշ դերբայի ուղիղ ձևով կիրառությունները: Ուղիղ ձևերը, ի դեպ, շատ ավելի հարմար են գործածելու համար պաշտոնական գրագրություններում, մասնավորապես կարգադրական բնույթի փաստաթղթերում: Բոլոր դեպքերում, հարցի վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ առկա տարակարծությունները¹¹ լեզվակիրառողի համար ստեղծում են ընտրության դժվարություններ:

գ) Զգալի տեղաշարժեր ու փոփոխություններ կան արդի հայերենի կետադրության համակարգում. 1) կանոնակարգված ու ճշգրտված չեն մի շարք իրողություններ՝

- շաղկապից առաջ տրոհվող դերբայական դարձվածի կետադրությունը («Մոտեցավ՝ զենքը ձեռքին(,) և սպառնաց»),
- վերաբերականների կետադրությունը («Բնականաբար(,) դա ենք պահանջում»),
- մեկնական բառերից հետո բուրի, ստորակետի և միջակետի գործածությունը («Պիտի լուծվեն մի շարք խնդիրներ, ինչպես(,) օրինակ՝(,) ջրահեռացման հարցը...»),
- անջատման, միացման և տողադարձի գծիկի,
- կախման կետերի (...) և բազմակետերի (...) գոր-

¹⁰ Տե՛ս **Լ. Մարգարյան**, Բայերի սեռային անցումներ արդի արևելահայերենում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Հայագիտություն», Եր., 2014, № 3, էջ 45-54:

¹¹ Տե՛ս **Լ. Թեյլան**, «Բացարձակ աներևոյթի» գնահատման շուրջ, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Հայագիտություն», Եր., 2015, № 3, էջ 43-54:

ծածության կանոնները են¹²: 2) Վերջին շրջանում կետադրական որոշ նշաններ գործածության մեջ են մտել նոր նշանակությամբ, օրինակ՝ թեք գիծը երբեմն գործածվում է նաև լեզվական միավորի զուգահեռությունը նշելու և կամ բացատրություն տալու համար, ինչպես՝ «Ի տարբերություն «համալսարանական» պսակների, որոնց պարագային ամուլը ուսումը/պրակտիկան/մասնագիտացումը ավարտելու համար...» են:

Ամփոփում: Արդի հայերենի բառային կազմում և քերականական համակարգում կատարվող տեղաշարժերը ենթադրում են այս ոլորտների կարգավորման վերաբերյալ որոշումները վերանայելու և վերահաստատելու անհրաժեշտություն, իսկ առանձին նոր իրողությունների վերաբերյալ՝ նոր որոշումների նախագծերի մշակում և հաստատում:

Բանալի բառեր – *տերմինաբանություն, տեղաշարժեր, բառապաշար, օտար բառեր, հայերեն համարժեքներ, ճշգրտել, կանոնակարգում, հոլովական ձևեր, միօրինակություն*

ЮРИЙ АВЕТИСЯН – Замечания по поводу решений высшего совета по армянскому языку (лексический состав и грамматика). – В лексическом составе и грамматической системе современного армянского языка происходят изменения, побуждающие пересмотреть и заново утвердить решения об урегулировании в этих сферах. Кроме того, желательно разработать и утвердить проекты решений относительно отдельных новых явлений в языке.

Ключевые слова: *терминология, изменения, словарный запас, иноязычные слова, армянские эквиваленты, урегулирование, виды склонения, единообразие*

YURI AVETISYAN – Observations on the Decisions of the Higher Council for the Armenian Language (Vocabulary and Grammar). – The shifts in the vocabulary and the grammatical system of modern Armenian presume the necessity of reconsidering and re-establishing the decisions in these fields, and working out and establishing the development of new draft decisions on separate new realities.

Key words: *terminology, shifts, vocabulary, foreign words, Armenian equivalents, clarify, regulation, declension forms, uniformity*

¹² Տե՛ս Ն. Զարպոյան, Կետադրական բառարան, Եր., 2013: